

IX. Архівні відкриття

гімназію. Ця гімназія відкрилася 1 вересня 1908 р. як неповна середня школа, так як в ній було чотири класи з 90 учнями. З 1 вересня 1910 р. цей навчальний заклад отримав статус повної жіночої гімназії. Існувала вона за рахунок плати за навчання: в підготовчому класі – 60 крб. і в основних – 80 крб. на рік. Решту витрат взяло на себе місто. Подібно виникла і чоловіча гімназія. В 1907 р. у Дубні відкривається приватний середній навчальний заклад для хлопців. Він був розрахований на 280 учнів, але так як надійшло понад 500 заяв, відкрився підготовчий і 6 основних класів, причому з двома 5-ми класами. При нормі 40 учнів на клас навчалось тут 310 хлопчиків. В листопаді 1907 р. міська управа звернулася до попечителя Київського учбового округу з проханням перетворити чоловічу школу на гімназію. В травні 1908 р. вона звернулася вдруге, так як в Дубні вже було 18 920 жителів, тому необхідно відкрити чоловічу середню школу, бо в сусідніх містах – Луцьку, Рівному, Кременці і Острозі такі заклади вже існують. Тим більше в сусідніх містах навчається з Дубна біля 70 і з повіту 250–270 хлопців. Але чоловіча гімназія стала діяти лише з 1 вересня 1909 р. спочатку із п'яти класів, а з 1913 р. – вона стала повною, тобто в ній було 8 класів. Плата за навчання становило 100 крб. на рік.

У видавничій частині міського бюджету частина коштів відводилася на медико-ветеринарно-санітарні заходи. Ряд років у цій статті фігурувала лише сума 60 крб., виділена на оплату квартири міської акушерки. Пізніше сюди було додано 40 крб. на знищення бродячих собак і 20 крб. на фарбу для маркування м'яса на бойні.

Міською управою контролювався продаж м'яса, яке дозволялося продавати лише після огляду і маркування його ветлікарем. В м'ясних крамницях мала підтримуватись чистота: білі фарбухи продавців, стіни білого кольору, оббиті бляхою столи, прикриті чистим полотном м'ясо. Здійснювався також нагляд за продажем інших продуктів. До обов'язків міської влади входило встановлення такси (ціни) на продукти харчування і контроль за її дотриманням. При необхідності комісія уповноважених для визначення ціни проводила пробу – контрольну випічку хліба, забій худоби, щоб взнати вихід м'яса та ін. Але частіше робилися запити про ціни на продукти харчування в сусідніх містах, для встановлення відповідної ціни в Дубно. Наприклад, в жовтні 1905 р. міська управа збрала відомості, що фунт

яловичини коштує в Кременці, Заславі, Острозі – 8 коп., в Ковелі і Луцьку – 9, а в Рівному – 10,5 і встановила ціну для Дубно: перший сорт – 8 коп., другий – 6 коп., третій – 5 коп. за фунт. Подібне спостерігалось і в наступні роки. Напередодні Першої світової війни в 1914 р. фунт яловичини коштував – 10–12 коп., свинини – 13–18 коп. 19 липня (1 серпня) 1914 р. – день оголошення Німеччиною війни Росії, а вже 27 липня спрощене управління оголосило охорону артезіанського колодязя, електростанції, нічне патрулювання вулиць.

На початку війни в Дубно було сформовано на кошти міста 642-гу ополченську Волинську дружину. Крім існуючого госпітально Червоного Хреста, управа взялась за відкриття міського госпітально. Військове командування заборонило підвищувати ціни на продукти харчування, але обставини змушували часто переглядати таксу. Було утворено комісію управи для нагляду за цінами.

Тим часом фронт наближався до міста. Вже 22 червня 1915 р. міська управа обговорювала заходи на випадок можливої евакуації. А 17 серпня 1915 р. було проведено останнє засідання управи перед її евакуацією до міста Прилуки Полтавської губернії (нині Чернігівської області). Охорона залишеного майна доручалась одному із уповноважених. Функції міської управи мав виконувати обивательський комітет, який розпочав свою діяльність 24 серпня 1915 р.

Дубно було окуповане австрійцями 29 серпня 1915 р. Всі 9 місяців окупації місто перебувало в прифронтовій смузі. Внаслідок Брусилівського прориву Дубно було визволене російськими військами 4 серпня 1916 р. 2/3 будинків було зруйновано і знищено, частина жителів евакуювалась вглиб Росії або була вивезена в Австрію. Дубнівська міська управа відновила свою діяльність 10 червня 1916 р. На своєму першому засіданні уповноважені звернулися до властей за допомогою в сумі 50 тис. крб., щоб закупити продукти для міста. Слідом за міською управою в Дубно повернулася поліцейська команда і пожежна частина. У зв'язку з тим, що місто було зруйноване, уповноважені стали клопотатися про повернення чоловічої і жіночої гімназій, евакуйованих у Волчанськ Херсонської області розміщення їх в Острозі.

Зараз, коли в Україні іде процес реформ, в тому числі і органів місцевої влади, було б корисно використати те позитивне, що було в їх роботі на початку ХХ ст.

Богдан Білячівський

ПЕРЕПИС СЛОБОЖАНЩИНИ ТА УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СУСІДНІХ ТЕРИТОРІЙ 1732 РОКУ

Відтворення цілісної картини суспільно-політичних, демографічних, економічних та культурних процесів за той чи інший період неможливе без комплексного дослідження статистичних джерел, зокрема, переписів

і ревізій. Слід констатувати, що українська історична наука в цьому напрямку в цілому не пройшла ще етапу накопичення та залучення до наукового обігу відповідного масиву фактажу, не говорячи вже про його систе-

матізацію та всебічне дослідження за допомогою сучасних методик. Це твердження повною мірою стосується статистичних джерел XVIII ст. Наприклад, донині нема підстав говорити про хоча б агрегацію даних по всіх подках Гетьманщини широковідомого так званого Рум'янцевого перепису. Не краще досліджено і матеріали численних компутів та ревізій першої половини XVIII ст. Це стосується і статистичних матеріалів, пов'язаних з історією Слобідської України вказаного періоду. Так, в першій третині XVIII ст. у Слобожанщині проводилося три переписи: в 1722–1727, 1731, 1732 рр.¹ Останній мав найширшу програму щодо опису населених пунктів та різних категорій їх мешканців, давши достатньо деталізований соціальний зріз тогочасного суспільства. Використання матеріалів даного перепису в історіографії стало базовим у дослідженні різноманітних соціальних трансформацій вказаного регіону.

Першим про проведення перепису навів звістку М. Гребель. Перепис 1732 р. він характеризує, як першу дію в низці заходів уряду Анни Іоанівни з реформування цього краю. Саме на підставі перепису, на думку історика, уряд зробив висновок про те, що місцеві козаки перебувають в складному економічному становищі, через що не можуть нести службу. З метою усунення негараздів урядом було розроблено комплекс заходів, які мали, на думку автора, покращити ситуацію². В схожому ключі про це згадує у своїй праці П. Головинський, погодившись із твердженням свого попередника про казуальний зв'язок між переписом та заходами царського уряду щодо Слобожанщини³.

Першовідкривачем переписних книг 1732 р. по Харківському, Сумському та Ізюмському подках, що зберігалися на той час в архіві Харківської Казенної Палати, а нині в ЦДАК України⁴, був Філарет Гумілевський – Харківський єпископ з 1848 по 1859 р. При укладенні фундаментального «Историко-статистического описания Харьковской епархии» прееосвященний широко використав відомості перепису для ілюстрації демографічних процесів, що відбувалися в окремих населених пунктах або парафіях єпархії, подекуди наводячи окремі місця з подушної частини переписних книг стосовно полкової та сотенної старшини згаданих полків⁵. Послугувався Гумілевський також матеріалами перепису для наведення даних стосовно парафіяльних шкіл, шпиталів, і братств⁶.

Але власне наукове опрацювання матеріалів перепису в своїх численних працях, присвячених історії Слобожанщини, започаткував, генералізувавши та розлого використовуючи їх для реконструкції соціально-економічних та культурних процесів у XVIII ст., Д. І. Багалій⁷. Вчений також виявив переписну книгу Охтирського полку (нині теж перебуває в ЦДАК України⁸) та видав перелікові відомості по населених пунктах чотирьох полків (перепису Острогозького полку досі не віднайдено)⁹. Історик з'ясував, що наявні переписні

книги збереглися не повністю: в кожній з них бракує кінцевої частини. Разом з тим варто зазначити, що при перевірці опублікованих Багалієм перелікових відомостей із переписними книгами, що зберігаються в ЦДАК України, було виявлено численні розбіжності. Наводимо лише деякі з них. Так, наприклад, в село Закобиля Сумського полку замість 161 двору підданих сотника Івана Кондратьєва у публікації зазначено 16¹⁰. Наявні неточності стосовно назв населених пунктів: село Корчановка в публікації названа Чановкою, село Дернове – Дурновим¹¹.

Російський історик В. Н. Бондаренко, досліджуючи фінансову політику Кабінету міністрів Анни Іоанівни, присвятив невеличкий розділ монографії перепису в Слобожанщині. В ньому вчений розглядає цей захід в контексті прискіпливої уваги Кабінету до збирання подушного податку. Він детально проаналізував укази та інструкції стосовно перепису та власне хід його проведення і дійшов висновку про суто фіскальну мету, яка доволі старанно приховувалась задля утримання українського населення від утечі¹².

У радянський період для відтворення соціальної стратифікації Слобожанщини матеріалами перепису 1732 активно послугувався А. Г. Слосарський. На підставі усереднених показників Охтирського, Сумського, Ізюмського та Харківського подків він намагався також реконструювати дані стосовно Острогозького полку¹³. Продовжив студіювання матеріалів перепису в цьому ж руслі й О. І. Гуржій¹⁴.

Досліджуючи проблеми кількісних змін народонаселення на теренах колишнього СРСР, В. М. Кабузан у своїх загальних працях та у невеличкій спеціальній статті приділив увагу перепису 1732 р. в Слобідській Україні. Вченого передусім цікавило питання про загальну чисельність та становий склад людності регіону (наведено інформацію лише про дві верстви – козацтво та селянство) за зазначеним переписом, а також кількість українського населення в сусідніх із Слобожанщиною російських губерніях¹⁵.

Не зважаючи на начебто значний історіографічний доробок на ниві дослідження проблематики пов'язаної з проведенням перепису 1732 р. в Слобожанщині, низка першочергових питань залишається або недостатньо, або взагалі не висвітленими. До таких можна віднести місце перепису в політиці уряду Анни Іоанівни щодо регіону, підготовку та технологію його проведення. Без їх розв'язання доволі важко робити висновки про достовірність отриманих результатів, які, в свою чергу, потребують запровадження до наукового обігу в деталізованому вигляді. Здійснення останнього завдання видається доволі актуальним, оскільки показники перепису, якими оперували українські історики, базувалися переважно на підрахунках Д. І. Багалія, проведених за матеріалами неповних переписних книг. При цьому зазначені дані в деяких виданнях приводяться без жодної вказівки на їх неповноту¹⁶. Територія ж Острогозького

полку в соціально-економічному, демографічному та культурному сенсі в історії Слобожанщини взагалі залишається terra incognita, оскільки більш-менш комплексних статистичних даних про нього немає аж до 1763 р. Наявність такої лакуни значною мірою звужує можливість повноцінно характеризувати різноманітні процеси, що відбувалися у Слобідській Україні в цілому.

Зібрані в ході перепису дані видаються цінними і з огляду на те, що вони підсумовують етап розвитку Слобідської України до завершення будівництва Української лінії, яка повністю хоч і не вирішила проблему татарських набігів, але, зрештою, значно обмежила можливість їх вільного проникнення в регіон, тим самим створивши умови для іншої, вже дещо відмінної динаміки розвитку краю, що була підсилена докорінним зломом всієї соціальної структури регіону внаслідок реформ князя Шаховського. Отже, як зазначалось вище, уряд Анни Іоанівни приділяв значну увагу різноманітним фінансовим заходам, покликаним наповнити спорожнілу скарбницю. Одним із напрямків цієї політики була спроба розширення податкової бази за рахунок впорядкування збору податків на територіях, які до того не потрапляли в цьому сенсі в поле зору уряду. До таких територій належали Слобожанщина та відвоювана у Швеції Інгерманляндія (Петербурзький, Ямбурзький, Копорський та Шліссельбурзький повіти). Майже одночасно на цих землях було призначено проведення переписів. Новостворений Кабінет її імператорської Величності, який був покликаний замінити Верховну таємну раду, досить прискіпливо поставився до цих заходів.

Указ про перепис в Слобожанщині та "малоросси... дворовым и подушным числом" в Білгородській губернії було оприлюднено 20 червня 1732 р. Загальне керівництво по проведенню перепису покладалось на лейб-гвардії Семеновського полку майора Михайла Хрушова. Всю територію пропонувалося розбити на три частини з метою закінчення роботи до вересня поточного року. Перед його проведенням необхідно було в публічних місцях оголосити про те, що немає необхідності ховатися від перепису, оскільки начебто податків з українців братись "как с великороссийских" не буде, "а будут жить на таком основании, как и в Малой России и в Слободских полках"¹⁷.

Аналізуючи цей пункт указу, В. Н. Бондаренко звернув увагу на те, що в тексті, з одного боку, начебто йдеться про надання українцям, які проживали на російських теренах, суміжних зі Слобожанщиною, права екстериторіальності, тобто життя за законами, які практикувались у Слобідських полках, а з іншого, що він може мати абсолютно інше трактування. Фраза "не брать как с великороссов" може бути витлумачена, як не брати стільки ж, як з росіян, а брати в іншому розмірі на тих же підставах, як і в "Малороссии и в Слободских полках"¹⁸. Подібний канцелярський софізм був покликаний, на думку вченого, вселити в місцеве населення впевненість у відсутності податків у майбутньому та

попередити можливість масових втеч і не зв'язував руки уряду в подальших його діях.

У Слобідських полках указом передбачалося переписати козаків, їх підсусідків та "владельческих" підданих. Росіян, які проживали серед українців, потрібно було переписувати окремо, зазначаючи звідки і коли ті прийшли та кому належать¹⁹.

26 червня 1732 р. Кабінетом для Хрушова була розроблена інструкція²⁰. У порівнянні з вищезгаданим указом згідно з положеннями передбачалося переписувати окремо порожні двори, а у прикажчиків та старост брати "сказки" з інформацією про час, коли вони спорожнили. Після закінчення перепису про новоприбулих мігрантів прикажчики мали повідомляти кожен рік у вересні місяці під загрозою смертної кари. Окрім цього, Хрушов мав керуватись інструкцією, яку одержав майор Ліхачев при проведенні перепису Слобідських полків у 1722 р. Її текст розлогіший щодо власне методики проведення самого перепису. Так, згідно з пунктом третім, переписчики мали брати "ведение" у "великороссийских чинов", а де їх не було – у прикажчиків або у їх старост (окрім старшин і козаків Слобідських полків) з інформацією про російських та українських поселенців, де слід було вказувати "каких доходів владельцам своим хлебом, денгами и протчими поборы платят, также или из других каких заводов сколько чего кому в год приходит". Про поміщицькі прибутки переписчики мали також переписувати у поселя. У разі виявлення розбіжностей сказки потрібно було засвідчувати. При встановленні факту подачі неправдивих відомостей, в яких занижувалась кількість поборів, осіб, що їх подали, передбачалося брати під варту та інформувати про них Сенат²¹. На практиці ж переписчики брали подібні сказки і на території Слобідських полків у представників козацької адміністрації. В них також зазначалося, коли засновано той чи інший населений пункт, засвідчувалося під загрозою "потернянем животовъ", що при проведенні перепису "сказали вправду" та не було "укривательства" та "утайки" населення²². До того ж переписчики мали відсилати на попереднє місце проживання росіян-кріпаків, що втекли від господарів, окрім тих, хто має своє нерухоме майно та сплачує податки²³.

Задля створення інформаційної бази, від якої можна було відштовхнутися при проведенні опису Слобожанщини та українського населення території, що прилягають до неї, Хрушову з Петербурзької та Московської Сенатських контор видали переписні книги 1722–1727 і 1731 рр.²⁴ У саму ж переписну команду окрім Хрушова входили по одному обер-офіцеру, капітану, поручику, чотири унтер-офіцери, писар, 12 солдат, денщики та інша обслуга з 30 осіб. Пізніше, коли Хрушов прибув до Білгорода, до нього відрядили з місцевої губернської канцелярії двох секретарів, 6 канцеляристів, 9 підказначаристів та 12 копіїстів. Всього 29 осіб²⁵.

Завершити перепис передбачалося до початку вересня 1732 р. Але підготовчий процес досить затягнувся.

IX. Архівні відкриття

Хрушов виїхав із Петербурга лише 28 червня²⁶, а прибув до Білгорода 16 серпня²⁷. Офіцери ж із команди Хрушова для проведення перепису роз'їхалися по місцях аж 6 вересня²⁸. 18 вересня Хрушов повідомив Кабінет про те, що до визначеного указом терміну, закінчили перепис неможливо²⁹. Зважаючи на ці обставини, Анна Іоанівна підписала з подачі Кабінету 26 жовтня новий ім'єнний указ про закінчення перепису до початку 1733 р.³⁰

Хрушов постійно інформував Кабінет, надсилаючи відомості про те, які місцевості вже переписано³¹. Зі свого боку уряд уважно слідував за проведенням зазначеної акції. Звіти Хрушова регулярно доповідались Анні Іоанівні³². Одинадцятого грудня міністри надіслали Хрушову листа про відправку по закінченню перепису в Кабінет "табел"³³, а 23 грудня указ за підписом цариці "о бытні ему с офицерами" в команді князя Шаховського³⁴.

Перепис було завершено 14 лютого 1732 р. Про це Шаховський, надіславши відомості "сютько в поселившихся полках, по переписи маюра Хрушова явилось людей", поінформував Кабінет³⁵. На жаль, саме ця відомість досі не виявлена. Але, очевидно, тотожні відомості було надіслано Шаховським на запит Сенату 1 квітня 1735 р. Подані відомості згруповано в три окремі таблиці. В першій із них наводиться інформація стосовно "подданных владельческих". Згідно з нею в Білгородській провінції нараховувалося 85 449 українців чоловічої статі, в Севській – 36 022, у Воронежській губернії – 5562 і нарешті в Казанській – 339. Загалом 127 372 особи³⁶. В слобідських же полках приватновласницькі селяни розподілялися таким чином: в Харківському полку зафіксовано 15 478 осіб, в Ізюмському – 10 690, Охтирському – 12 268, Сумському – 19 882, Острозькому (в усіх відомостях він названий Рибенським) – 3872. Усього ж у слобідських полках 62 190 приватновласницьких селян³⁷.

Наступна таблиця містить відомості про козаків, їх підсусідків і підпомічників. Так в Харківському полку зафіксовано 5976 козаків та 396 підсусідків, в Ізюмському відповідно – 3540 і 461 чоловік, Охтирському – 7948 і 649, Сумському – 6102 і 1446 та Острозькому – 2763 і 246. Усього ж 26 329 козаків та 3198 підсусідків. Зафіксовано також проживання козаків і на території Воронежської губернії. Зокрема, в Новохоперській фортеці проживав 371 чоловік, в Бахмуті – 453.

Підпомічники ж розподілялися таким чином: в Харківському полку – 12 055 чоловік, Ізюмському – 13 397, Охтирському – 18 321, Сумському – 24 144 та в Острозькому – 16 665, а всіх 84 582³⁸.

І, нарешті, третя відомість містить інформацію про людей, яких було віднесено до інших категорій. В Слобідських полках, згідно з нею, проживало 955 чоловік полкової та сотенної старшин разом із дітьми, 492 чоловіки віднесено до "цеховых", при тютюнових заводах "мастеровых" та "рабочные люди" – 54, росіяни, які несли козацьку службу, а згодом були переведені в ландміліцію в подушний оклад – 1955, в "посаде" тих, хто від-

правляють міські караули – 397, солеварів – 638. У російських губерніях та слобідських полках в дворах власницьких "дворников" і робітників з українців – 1805 осіб, при млинах – 1487 мірошників, пшкарів в шинках – 394, "в подворках и при заводах и в дворах" різних чинів робітників – 6598, представників інших націй "во услужении" – 89, росіяни, на яких покладений подушний оклад, займаються торгівлею та мають паспорти – 76, духовенства – 3127, 206 шкіл і в них 587 "школьников" та 90 шпиталів з 262 "нищими".

Отже, згідно з наведеними даними, на території російських губерній, суміжних із Слобожанщиною, проживало 128 196 українців чоловічої статі. В Слобідській Україні мешкало відповідно 192 215 осіб.

Наведені статистичні дані загалом, з огляду на ретельну підготовку та добру організацію перепису, можна вважати за достовірні. На користь цього твердження свідчить і піклування уряду, покликане втримати українців від втеч. Окрім вищезгаданих заходів, 25 листопада 1732 р. Кабінет направив Хрушову листи, в яких йшлося про "удержании от побегу черкас и обнадеживании их милостью, что никакой против преежнего тягости им не будет"³⁹. Вірогідно, зазначені звернення уряду до народонаселення, в результаті дали необхідний ефект, оскільки Хрушов прозвітував Кабінет 29 січня 1733 р. про те, "что от переписи побегов не имется, и оным обыватели довольны"⁴⁰. І нарешті, коли перепис було завершено 14 лютого 1733 р., Хрушов відрепортував, що "из слобод побегов от переписи не имется"⁴¹. Опосередковано отриманню точних даних сприяли і доволі стислі строки проведення самого перепису, який тривав всього п'ять місяців із 6 вересня 1732 р. по 14 лютого 1733 р.

Кабінет та Шаховський, в команді якого перебував Хрушов, були задоволені його роботою. Так, дані перепису в подальшому активно використовувалися при розкладенні порцій і рацій на двори приватновласницьких селян та при розписі підсусідків і підпомічників на присяжні двори з метою стягнення з них грошових зборів та провіанту⁴². І нарешті, при проведенні перепису в 1741 р. в Харківському полку було виявлено всього 329 "утасных" в 1732 р. осіб чоловічої статі⁴³, тобто сумарний відсоток тих, хто намагався уникнути перепису, був мізерним.

¹ Кабузан В. М. Чисельність українського населення на території Росії за ревізіями 1732 і 1762 рр. // Укр. іст. журн. – К., 1960. – № 6. – С. 162.

² Гребель Н. Изюмский Слободской казачий полк 1651–1763. – СПб., 1852. – С. 64.

³ Головинский П. Слободские казачьи полки. – СПб., 1864. – С. 164.

⁴ ЦДАК України, ф. 380, оп. 2, спр. 7? ф. 1722, оп. 1, спр. 57; ф. 1725, оп. 1, спр. 22.

⁵ Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 2. – С. 48; Там само. – М., 1857. – Отд. 3. – С. 330 та ін.

- ⁶ Там само. – Отд. 3. – С. 501–503; Там само. – X., 1858. – Отд. 5. – С. 208 та ін.
- ⁷ Див.: *Багалій Д. І.* Історія Слобідської України. – X., 1993. – С. 84–85, 98–101 та ін.
- ⁸ ЦДІАК України, ф. 1721, оп. 1, спр. 224.
- ⁹ *Багалій Д. І.* Матеріали для історії колонізації і быта степної окраїни московського государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний) в XVI–XVIII ст. – X., 1886. – С. XIV, 204–276.
- ¹⁰ Там само. – С. 269; ЦДІАК України, ф. 380, оп. 2, спр. 7, арк. 1081.
- ¹¹ Там само. – С. 261, 270; ЦДІАК України, ф. 380, оп. 2, спр. 224, арк. 480, 1179.
- ¹² *Бондаренко В. Н.* Очерки финансовой политики Кабинета министров Анны Ивановны. – М., 1913. – С. 76–81.
- ¹³ *Слюсарский А. Г.* Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII–XVIII вв. – X., 1964. – С. 113, 374–404.
- ¹⁴ *Гуржий О. І.* Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної та Слобідської України (II пол. XVII–XVIII ст.). – К., 1994. – С. 32–33, 45.
- ¹⁵ *Кабузан В. М.* Народы России в XVIII веке. Численность и этнографический состав. – М., 1990. – С. 11, 22, 96; *Він же.* Чисельність українського населення на території Росії за ревізіями 1732 і 1762 років // УДЖ. – К., 1960. – № 6. – С. 161–164.
- ¹⁶ *Пелецький С. Ф.* Ізюмський полк // Українське козацтво. Мала енциклопедія. – К.; Запоріжжя, 2002. – С. 179; *Він же.* Острогозький полк. – Там само. – С. 361.
- ¹⁷ Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое (далі ПСЗ). – СПб., 1830. – Т. 8. – С. 858.
- ¹⁸ *Бондаренко В. Н.* Вказана праця. – С. 79, 81.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Сборник Императорского русского исторического общества (далі СИРИО). – Юрьев, 1898. – Т. 104. – С. 317, 320–321.
- ²¹ Російський державний архів давніх актів (далі РДАДА), ф. 248, оп. 8, спр. 479, арк. 38–39, 68–69.
- ²² ЦДІАК України, ф. 1725, оп. 1, спр. 22, арк. 13), 245, 678 та ін.
- ²³ РДАДА, ф. 248, оп. 8, спр. 479, арк. 39.
- ²⁴ Там само, арк. 40–47.
- ²⁵ Там само, арк. 70; оп. 15, спр. 839, арк. 1421–1421 зв.
- ²⁶ Там само, арк. 70.
- ²⁷ СИРИО. – Т. 104. – С. 365.
- ²⁸ Там само. – С. 387.
- ²⁹ Там само. – С. 428.
- ³⁰ Там само. – С. 464.
- ³¹ Там само. – С. 465, 473, 477 та ін.
- ³² Там само. – С. 492, 513.
- ³³ Там само. – С. 522.
- ³⁴ Там само. – С. 534.
- ³⁵ Там само. – Юрьев, 1899. – Т. 106. – С. 69.
- ³⁶ РДАДА, ф. 248, оп. 8, спр. 479, арк. 357–358 зв.
- ³⁷ Там само, арк. 357.
- ³⁸ Там само, арк. 359 зв.
- ³⁹ СИРИО. – Т. 104. – С. 502–503.
- ⁴⁰ Там само. – Т. 106. – С. 52.
- ⁴¹ Там само. – С. 68.
- ⁴² Там само. – С. 94, 232.
- ⁴³ ЦДІАК України, ф. 1725, оп. 1, спр. 136, арк. 166–226.

Іван Скибак

ОТЕЦЬ ОЛЕКСА ПРИСТАЙ І ЙОГО ОПИС БОЙКІВСЬКОЇ НОШІ ТРУСКАВЧАН КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У 70–80-ті рр. ХІХ ст. народознавство захоплює численних професіоналів і аматорів Галичини, які з великим зацікавленням починають збирати матеріали про селянський побут, культуру, традиції і намагаються висвітлити питання матеріальної та духовної культури рідного народу. Ця хвиля замишування культурою своїх країн захопила і трускавчанина Олексю Пристай, тоді ще студента Дрогобицької і Стрийської гімназій, а згодом семінариста Львівської духовної семінарії.

Захоплення, яке переросло у щоденну працю, не покидало його і тоді, коли він працюючи помічником пароха і парохом у с. Підгірці на Золочівщині і священником у с. Журі на Рогатинщині вірою і правдою служив Богові і своєму підневільному народові, з лона якого вийшов сам.

Різноманітними були зацікавлення о. Олексю Пристай: він вивчав землеробство, скотарство, гончарство, ткацтво, одяг, обробку дерева та металу і досягнув великих успіхів як господар.

У першому томі своєї 4-х томної праці “З Трускавця у світ шмардерів” (Л., Нью-Йорк, 1935–1937) о. О. Пристай висвітлює усі сторони життя у Трускавці. Це вироб-

ничо-побутові особливості трускавецьких автохтонів і спосіб перебування гостей трускавського курорту, який щойно почав набирати європейських ознак.

Його цікавили такі проблеми, як житло трускавецьких газдів і житло “кураційників”, одяг, їжа, сімейні обставини, свята, обряди, звичаї, дозволя, навіть городи та сади. До цих питань він підходив диференційовано, розглядаючи побут автохтонів “чужоземного елемента”, який оселився в Трускавці, а також курортних гостей.

Хоча о. О. Пристай не був ні професійним етнографом, ні професійним фольклористом, ані статистиком, його праця заслуговує на високу оцінку за свій, саме професійний, виклад цієї проблематики.

О. Пристай згадував, що за “його часів” трускавчани носили на собі тільки господарську одяг, це значить не купували нічого з так званої тандити, а виробляли собі її вдома зі своїх власних сирівців. Йдеться про чоловічі і жіночі кожухи з овечої шкіри і гуні. Вся технологія виготовлення такого одягу була місцевою.

Відзначається така деталь, що гуні не прикрашалися з переду квітами на відміну від кожухів. У люті морози,